

Stanko Manestar

LEGENDARNI MARŠ II BRIGADE 13. PRIMORSKO-GORANSKE UDARNE DIVIZIJE PREKO BJELOLASICE I MATIĆ-POLJANE

Svaka pomisao na partizansku epopeju doživljenu na Matić Poljani neminovno nam vraća sjećanje na te teške i junačke dane iz narodnooslobodilačke borbe, a posebno nama preživjelim borcima i sudionicima tih događaja. Vrijeme nezadrživo prolazi, pamćenja blijede, postupno se smanjuje broj živih svjedoka i time nestaje zauvijek mnogo nepoznatih podataka iz tih dana. Iako je o tome dosad mnogo napisano, mislim da nikada nije dosta za te velike žrtve, teške i junačke dane.

Polazeći od činjenice da je u tom maršu sudjelovalo oko 67 boraca s područja današnje općine Crikvenice i da ih je od toga nekoliko i smrznulo, to nas obavezuje da, koristeći svoj dnevnik i bilješke, sjećanja i ono dosad napisano o tome, dademo svoj doprinos u popunjavanju podataka historije te naše brigade, kao i da istaknemo doprinos Vinodolaca na tom njenom borbenom putu.

Da bi se mogla u cjelini bolje sagledati i ocijeniti sva veličina »Bjelolašičkog marša« II primorsko-goranske brigade 13. udarne divizije NOV i POJ preko Bjelolasice i Matić Poljane, devetnaestog na dvadeseti veljače 1944. godine, nužno je sagledati što je sve prethodilo tom legendarnom maršu, odnosno kakve je sve napore i tegobe prošla ta brigada neposredno prije toga.

Posebno veliki, odgovorni i teški zadaci postavljaju se pred II brigadu od 8. 9. 1943. godine dalje. Iako je 9. 9. 1943. godine službeno kapitulirala Italija, njezina divizija »MURGE« i dalje je branila Senj. II brigada, locirana na položajima od Brinja prema Vratku (s 2. bataljona Primorsko-goranskog odreda) toga dana krenula je u napad, zauzela Veliki Voljak (njen 3. bataljon), i drugog dana nastavila teške borbe za Senj, dovela diviziju »MURGE« u bezizlaznu situaciju, tako da je bila prisiljena 13. rujna položiti oružje. Zarobljeno je više od 6 tisuća neprijateljskih vojnika i oficira, te dva generala i ogroman ratni materijal. Dio brigade, tj. 3. bataljon (bez mitraljeske čete) nastavlja oslobođenje otoka Krka, Cresa i Lošinja. Glavnina brigade, boraveći na području Senja nekoliko dana, znatno se popunila novim borcima i vrlo dobro naoružala, te prišla organizacionom sređivanju.

19. rujna 1943. godine slijedio je pokret dijelova brigade prema Karlobagu, što su ga još uvijek držale jake ustaške i domobranske snage. Štab brigade smjestio se u Cesarici da pripremi jedinice za napad na Karlobag, a brigada je 23. rujna započela prvi napad. Nakon vrlo teških borbi s mnogo jačim neprijateljem i žestokog ustaškog otpora s dobro utvrđenih položaja, daljnji napad je obustavljen.

Štab brigade prišao je ponovnom i detaljnom razmatranju neprijateljskih položaja i njegove jačine da bi pripremio idući uspješniji napad. Jedinice brigade odmarale su se i taktički pripremale za odlučujuću bitku. Međutim, 2. 10. 1943. godine ustaške snage u jačini 300 vojnika provukle su se iz Gospića velebitskim klancima i neopaženo iznenadno napale na Cesaricu, gdje se nalazio štab brigade, artiljerijski divizion i još neki dijelovi brigade. U prvi čas nastala je opća pometnja, ali su se naše jedinice vrlo brzo snašle, prihvatile žestoku bitku i prešle u protunapad. Istodobno je jedan bataljon I brigade napao neprijatelja s leđa. Vrlo je brzo odbačen te se s teškim gubicima povukao prema Velebitu. Bio je to šok za pomlađenu brigadu, ali i novo dragocjeno iskustvo. Brigada je imala 8 mrtvih i više od 10 ranjenih boraca.

Nije se odustalo od napada na Karlobag. Početkom listopada 1943. godine II brigada, zajedno s I brigadom 13. divizije, ponovno je krenula na Karlobag. Ovaj put bio je to sveobuhvatni napad. Noću su dijelovi II brigade prebačeni brodom na drugu stranu Karlobaga u Lukovo Šugarje, kako bi se do zore približili Gradini i s ostalim jedinicama istodobno potpuno opkolili Karlobag i njegove ključne obrambene položaje. Odlučujuću borbu započela je baterija topova iz pravca Crveni Gaj i Staniške Glave preciznim direktnim gađanjem neprijateljskih položaja. U vrlo kratkom vremenu onesposobljeni su glavni obrambeni položaji neprijatelja i omogućeno je ostalim našim jedinicama da u žestokom napadu vrlo brzo dezorganiziraju i slome neprijatelja. Karlobag je bio oslobođen a Hrvatsko primorje i oslobođeni dio Like spojeni su s Dalmacijom. U bici je poginulo oko 120 neprijateljskih vojnika i zarobljeno 148 ustaša i domobrana. Zaplijenjen je jedan top, 4 teška minobacača, 16 teških i lakih mitraljeza, itd.

Potom je brigada prebačena u Novi Vinodolski na dvodnevni odmor. U to vrijeme Nijemci su već ovladali slobodnim teritorijem Istre i pripremali se da prodru u oslobođeno Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Bez većeg predaha i odmora već 6. listopada brigada je maršom krenula preko Crkvenice i Križišća na područje Hreljina, Praputnjaka i Krasice kako bi smijenila III brigadu 13. divizije, što se nalazila na položajima u rajonu Sušaka, na području Draga—Kukuljanovo—Kamenjak. 7. 10. 1943. godine u pet sati ujutro brigada je stigla: Štab brigade i 1. bataljon u Krasicu, 2. bataljon u Praputnjak, 3. bataljon u Meju a prateći bataljon u Hreljin.

7. 10. 1943. u 6 sati ujutro započela je velika njemačka operacija WEL-KEMBRUCH, zvana po nekim autorima a po nekima »Istrien«, tj. oklopni 901. puk krenuo je za Kamenjak—Gornje Jelenje—Oštrovicu—Hreljin—Kraljevicu sa ciljem da opkoli III brigadu (područje Draga—Krasica—Hreljin), a iza njega nastupao je pješadijski puk smjerom Cernik—Škrležovo—Krasica, radi taktičkog okruženja. Grupa 132. pješadijskog puka zauzela je Plase a 88. izviđački bataljon Gornje Jelenje.

Sve se to dogodilo nevjerojatnom brzinom, jer su već neprijateljski tenkovi u 9,40 sati prošli kroz Hreljin i produžili za Križišće i Kraljevicu. Time je обруč oko II i III brigade bio zatvoren a brigade dovedene u vrlo težak položaj. Nastala je teška situacija. Štab II brigade s jednim vodom probio se u Zlobin. Prateći bataljon je na cesti za Hreljin razbijen. Veći dio 3. bataljona probio se za Zlobin. Četvrti bataljon je neko vrijeme držao položaj iznad željezničke stanice Meja a onda je odstupio i probio

se za Benkovac. 1. i 2. bataljon spustili su se prema Bakarcu, gdje su se dijelovi 3. bataljona i većim dijelom borci III brigade nalazili u okruženju. Noću 7. na 8. listopada 1943. te su se jedinice u manjim dijelovima probijale preko Šmrike i Drvenika u brda prema Grižanama.

8. i 9. listopada 1943. njemački pješadijski puk pročistio je prostor Bakarac, pa je dio boraca koji se nije probio tu i zarobljen.

Bez dogovora, samoinicijativno, nastalo je skupljanje glavnine brigade. 9. listopada štab II brigade i 4. bataljon stigli su u šumu iznad Grižana. U toku 10. listopada bataljoni su se prikupljali u Grižanama, a navečer su se prebacili u Bribir. 11. listopada krenulo se u Ledenice, gdje je nastavljeno prikupljanje brigade. Ovdje je II brigada mnogo stradala, izgubljen je velik broj boraca (poginulo, zarobljeno i osulo se), znatna oprema i naoružanje. Da nije bilo smionosti i hrabrosti stanovnika Hreljina, Bakarca i ostalih mjesta, koji u tom paklu nisu izgubili glavu, nego su pružali borcima svesrdnu pomoć da se izvuku iz te nemoguće situacije, bilo bi i težih posljedica.

12. listopada iz Ledenica je II brigada krenula preko Alana u Kamenicu. Tu je uslijedio kraći odmor, sređivanje brigade i popuna, posebno borcima iz Istre. Održani su partijski sastanci u toku kojih je analizirano držanje boraca i rukovodilaca, u minulim borbama, pa su neki rukovodioci smijenjeni. Tu se brigada zadržala nekoliko dana, do polovice listopada. Zatim se brigada prebacuje na područje Škalić—Drežnica—Brezno—Jasenak, gdje se zadržava oko 20 dana, do kraja listopada, izvršavajući slijedeće zadatke:

- obranu vojno-partizanske bolnice u Javornici,
- sprečavanje njemačkog prodora prema Velikoj Kapeli,
- svakodnevne obrambene borbe protiv ispada njemačkih jedinica iz smjera Delnica, Ravne Gore, Mrkoplja, Vrbovskog i Ogulina.

Tim akcijama njemačke snage nastojale su osigurati glavne komunikacije u pravcu Njemačke.

Po nalogu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 4. studenog 1943. brigada kreće preko Brinja, Otočca u područje Perušića. Već se 15. listopada II brigada (po nalogu operativnog štaba za Liku) noću prebacuje preko ceste i željezničke pruge Gospić—Gračac na padine Velebita. Zauzima položaj od Barleta preko Divosela i Počitelja do Metka. VI lička divizija već je bila napustila taj teren ostavivši samo jedinice operativnog štaba za Liku. One su bile preslabe za teret koji je na njih pao, pa je II brigada dobila zadatak da štiti oslobođeno područje i da onemogućava komunikacije između Gospića i Gračaca i Gospića i Karlobaga, koje su bile veoma značajne za neprijatelja, pogotovo za njegovu opskrbu.

Tada je brigada imala 937 boraca, od toga je na licu mjesta bilo 753, a 184 ih je bilo na liječenje. Brigada je raspolagala sa 16 strojnica, 11 teških mitraljeza, 28 puškomitraljeza, 791 puškom, 2 protukolska topa i 2 teška bacača.

U Gospiću je tada bilo oko 5 tisuća ustaša, domobrana i naoružanih civila.

Štab brigade s pratećom četom i 3. i 4. bataljon nalazili su se na sektoru Počitelj, 1. bataljon u regionu Divoselo a 2. bataljon je ostao u Barletama za vezu s IV brigadom i za osmatranje mosta na rijeci Jadovi.

U toku studenog i prosinca 1943. ponovo za II brigadu slijede vrlo teški i iscrpljujući dani. Fronta dužine 15 km ispresjecana velebitskim obroncima i vododerinama, dosad potpuno nepoznata za borce i rukovodioce brigade, uz nadolazak sve veće zime i čestih intenzivnih oborina te guste magle, nasuprot jačim domaćim ustaškim i četničkim snagama, vičnim ovom kraju i izvanrednim poznavanjem velebitskih staza i prolaza, postao je nevjerovatno teško bojno polje. Vrlo česti i iznenadni napadi neprijatelja iz svih mogućih pravaca, a posebno četnika iza leđa (iz Velebita) zahtijevali su stalnu budnost i neprekidno osiguranje svojih položaja, što je dovelo borce brigade do potpune iscrpljenosti. Zbog oštre klime i specifičnosti terena u tim svakodnevnim borbama dolazilo je do nemogućih situacija u kojima se više nije znalo tko na koga puca i kamo se puca, gdje je fronta a gdje pozadina. To posebno za vrijeme gustih i čestih magla. Brigada je doslovce u neravnopravnoj borbi s mnogo jačim neprijateljem iz dana u dan gubila svoju živu snagu. U tim danima i teškim iskušenjima samo visoka svijest i odanost boraca sačuvali su brigadu od njenoga sloma.

Operativni štab za Liku, pod čijom neposrednom komandom se tada nalazila II brigada, uvidjevši tu situaciju krajem prosinca 1943. donio je odluku da se brigada s padina Velebita prebaci preko pruge i ceste Gospić—Gračac na područje Lovinca. Jedne hladne prosinačke noći (pod kraj mjeseca) brigada kraćem prema Vrebcu. Trebalo je prijeći nekoliko vodotoka na kojima su bili porušeni mostovi, željezničku prugu i cestu Gospić—Gračac, na kojoj su patrolirale neprijateljske snage. Uz velike napore sve je to savladano u toj hladnoj prosinačkoj noći. Brigada je iz Vreba produžila za Ploču i Vranik nedaleko od Lovinca. Trebalo je napasti komunikacije Gračac—Gospić i Lovinac—Medak, kojima se služio neprijatelj. Unatoč povremenim borbama brigada je nekoliko dana predahnula i dočekala prve dane 1944. godine, posebno zbog toga što je palo pola metra snijega i time otežalo komuniciranje neprijatelja.

Početkom siječnja 1944. godine brigada je dobila nalog da se prebaci u Gacku dolinu i da preuzme osiguranje Glavnog štaba i ostalih organa NOP-a Hrvatske. Uslijedio je dugi marš od Vranika preko Ploča, Vreba, Ličkog Osika do Perušića, gdje je brigada prenoćila. Sutradan je nastavljen marš preko Ličkog Lešća, Čovića, Otočca do Kompolja, odnosno prema Dabru. Pola brigade trebalo je štititi cestu Otočac—Brlog a pola brigade cestu Otočac—Dabar. Zima i snijeg, do kraja istrošena odjeća i obuća iscrpljenih boraca i marš duži od 80 kilometara predstavljao je ponovo ogroman napor za borce te brigade.

18. siječnja štab II brigade već se nalazi u Glavcima, odakle rukovodi akcijama što ih vode jedinice brigade s neprijateljem koji prodire iz smjera Gospića prema Otočcu. Nakon teških borbi Nijemci i ustaše ipak ulaze u Otočac. Između 19. i 21. siječnja 1944. neprijatelj nastavlja prodirati prema Vratniku a jedinice II brigade vode oštre borbe u području Glavaca s Nijemcima i ustašama koji napadaju iz Otočca. Zima i gusta magla u toj oštroj borbi stvaraju vrlo teške uvjete za ratovanje. Uz osjetne gubitke s obje strana, neprijatelj nije uspio u svojim namjerama.

23. siječnja 1944. brigada iz Glavaca kreće na marš preko Dabra u Lipice i okolna mjesta, gdje preuzima nove zadatke i zaposjeda nove položaje. 392. legionarska divizija nastupala je od Karlovca i Ogulina prema Brinju i Senju a II brigada svojim iznenadnim napadima usporavala je to napredovanje. 25. siječnja dijelovi brigade vodili su borbe na položajima prema Jezera-nama (Vršak) i prema Kapeli.

27. siječnja 1944. jedan njemački trup iznenada je upao u Škalić i varkom uspio ubiti 28 ljudi, većinom članova NOO-a i pripadnika Komande mjesta Škalić. Trup u jačini 50 ljudi obučen u talijanskim, engleskim i staro-jugoslavenskim uniformama s partizanskim kapama došao je u NOO pod izlikom da su partizani iz II brigade 13. divizije i da dolaze iz Glavaca. To je teško pogodilo mještane Škalića i šire okolice.

29. siječnja 1944. štab brigade sa svojim jedinicama prebacuje se u područje Brloga. 1. veljače slijedi žestoka borba s neprijateljem, koji je prodirao cestom Brinje—Senj, u kojoj je sudjelovala i neprijateljska avijacija. Od 2. veljače brigada pod stalnom borbom odstupa preko Drenova Klanca za Doljane. 5. veljače ponovo se vraćamo na područje Glavaca i vodimo borbu na putu Dabar—Glavac. Od 7. do 9. veljače brigada se nalazi u stalnom borbenom kontaktu s neprijateljem i u tom vremenu prelazi put od Doljana, Glavaca preko Dabra do Lipica. U tim borbama izbačeno je iz stroja 274 neprijateljska vojnika.

Slijedi nova neprijateljska ofenziva na Brinjski Gornji Kraj sa ciljem da ga zaposjedne i uništi sve glavne izvore za opskrbu naših jedinica. Zbog toga je 10. veljače na to područje prebačena II brigada sa zadatkom da zaustavi neprijateljsko napredovanje i da ponovo oslobodi taj kraj.

Tu je brigada našla stravičnu sliku i nemoguće životne uvjete. Sve kuće popaljene i porušene, sav narod sa malobrojnomo stokom izbjegao je pred neprijateljem u šumu. Škalić i susjedna naselja ostali su pusti. Jedinice II brigade, umorne i iscrpljene od konstantnih višemjesečnih borbi i pokreta, nemaju se gdje skloniti. Traže se zakloni među zidinama, improviziraju se bajte i slično.

Brigada je tada po popisu brojila 1.100 a na licu mjesta 620 boraca. Imala je 533 puške, 70 pištolja i 80 puškomitraljeza. Za to vrijeme (više od 5 mjeseci) brigada je prevalila put duži od 500 kilometara, a iz stroja bilo je izbačeno skoro 500 boraca.

Sve jedinice brigade bile su u području Škalića. 11. veljače 1944. nastaje snažna snježna mećava. Štab II brigade našao se pred nevjerojatno teškim problemima:

— Trebalo bi krenuti u šumu i spašavati izbjegli narod da ga snijeg ne zarobi i dovede u još težu situaciju,

— Trebalo bi napasti i osloboditi Tužević zbog toga da se poprave uvjeti smještaja naših boraca i radi veće obrambene sigurnosti brigade i tog kraja.

Već sutradan 12. veljače 1944. unatoč visoku snijegu, koji je i dalje padao, i vrlo slabe ishrane jedinice I i II brigade 13. divizije kreću u napad u Tužević, ali bez uspjeha. Noću između 12. i 13. veljače uslijedio je ponovni napad na Tužević i Vodoteč koji su zauzeti i time je ponovno oslobođen Brinjski Gornji Kraj.

Od 13. do 18. veljače borbi nema, snijeg povremeno pada, temperatura se spustila ispod nule. Nailazi bura koja stvara snježnu vijavicu i zasipa

sve prtine i putove. Smještaj jedinica nepromijenjen je i nemoguć, prehrana na rubu održavanja života. Brigada se nalazi pred problemom opstanka, prijete bolesti i smrzavanje.

18. veljače 1944. na zajedničkom sastanku štaba 13. divizije i štaba II brigade pada odluka da je najbolji izlaz za spas brigade marš iz Škalića preko Drežnice do Jasenka, a onda preko Bjelolasice za Mrkopalj, odnosno Gorski kotar. Istog dana poslijepodne uslijedile su hitne pripreme za marš.

19. veljače u 6 sati ujutro (prema operativnom dnevniku operativca brigade) (bez 1. bataljona koji je iza toga prebačen prema Primorju) i oko 50 boraca raznih drugih jedinica te oko 15 konja-mula natovarenih teškim naoružanjem krenulo je na marš dužin 52 kilometra. Put do Drežnice trajao je više od 4 sata i prošao je bez većih poteškoća. Tu je uslijedio odmor i čekanje zaostalih jedinica. Nikakav obrok nije dobiven te je brigada iza 11 sati nastavila put. Marš je postajao sve teži, tako da je u Radojčićima brigada ponovo imala kraći odmor. U sumrak se brigada odvojila od ceste Jasenak—Drežnica i krenula prema Bjelolasici na putu za Mrkopalj.

Trebalo se neprestano penjati i savladavati uspon viši od 400 metara, uz sve jači vjetar i hladnoću po vrlo duboku i neprogaženu snijegu u potpunoj tami. Konji i mule nosili su teško naoružanje i municiju propadajući u dubokom snijegu. Uz velike napore dizali su se i ponovo propadali od iznemoglosti. To je još više otežalo napredovanje kolone. Dalji transport te opreme preuzeli su već iznemogli borci na svoja leđa dok su to još mogli. Kad je nastala borba za život usput je ostavljano teško naoružanje i oprema. Umor i glad boraca penjao se prema kulminaciji. Zamjenjivanje čeonog bataljona radi probijanja snijega i stvaranja prtine za ostale jedinice te zastoja i čekanja začelja marš koji se je protego u nedogled, teško se provodilo. Čeoni bataljon bio je posebno izložen teškim naporima. Svaki zastoj bio je nevjerovatno opasan za brigadu. Borci su odmah sjedali, legli i sl., te je trebalo uložiti velike napore da se ponovo krene naprijed. Onaj tko je sjeo ili legao a bio je izvan kontrole, taj se više nije digao.

Uz te nadljudske napore glavnina brigade je poslije 20 sati izbila na bjelolasički plato i sve teže i sporije nastavila marš prema Matić Poljani. Nevrijeme je jačalo a kolona se toliko produžila da je bilo više nemoguće kontrolirati sve dijelove brigade. Čeoni (4) bataljon marša 20. 2. oko 3 sata ujutro izbio je na Matić Poljanu dok je glavnina brigade tek svladavala uspon do bjelolasičke visoravni. Tada je na Matić Poljani divljala nevjerovatno jaka snježna vijavica. U času kad se čelo kolone počelo spuštati prema Tuku glavnina brigade tek je počela pristizati za Matić Poljanu. Tu su već snježni nanosi iznosili 2—3 metra a hladnoća i vijavica dostigli su svoj vrhunac, minus 30 °C. Tu je došlo do vrhunca drame ovog stravičnog marša. Smrzlo se najviše boraca ali ne na očigled preživjelih boraca, jer se tu ništa nije vidjelo, nego rame uz rame svojih iznemoglih suboraca.

Tako iscrpljena i okrnjena brigada ipak se uspjela probiti do Tuka i Mrkoplja i to u pojedinačnim grupama, koje su stizale sve do podne 20. veljače 1944. Ovaj marš je izbacio iz stroja brigade više od 100 boraca što smrznutih, što promrzlih i bolesnih.

Evo što sam u svoj ratni dnevnik zapisao tih dana: »19. 2. 1944. g. oko 3 sata ujutro sve jedinice II brigade započele su pripremu za marš. Tko je mogao pojeo je samo neku neslanu juhu od graha. Ja to nisam mogao niti

okusiti jer sam već danima patio od strašnih grčeva u želucu. Tako gladni i iznemogli krenuli smo oko 4 sata ujutro iz Škalića. Vrijeme se tokom čitavog dana pogoršavalo, tj. snijeg i vjetar bivali su sve jači kako je nadozivala noć. Svi putevi zavijeni. Morali smo stalno gaziti duboki snijeg do koljena, do pojasa a negdje i preko toga.

Već do Krakara snage su nas bile izdale što od iznemoglosti, zime i umora a najviše od gladi. U Štabu brigade čuo sam da za sada idemo samo do Jasenka gdje će nas sačekati hrana. To nam je davalo još malo snage da izdržimo do Jasenka. Usput su slijedili samo kraći odmori i to stoječki uz obećanje da ćemo hranu dobiti negdje drugdje. Od svega toga nije bilo ništa. U sumrak smo se počeli dizati prema Bjelolasici. Kad smo došli u šumu nastala je tamna noć, hladan vjetar i vijavica. Oči smo zatvarali jer su ledene pahuljice tukle u oči i izazivale teške bolove. Marš u koloni bio je strašan. Dubok snijeg, neravan put, rupe u snijegu, propadamo do pojasa, teško izvlačenje i nastavak puta. Svako propadanje stvaralo je u praznom želucu nepodnošljive bolove. Mnogi borci usput su gutali snijeg samo da nešto imaju u želucu. Dobili su strašne proljeve. Vršenje nužde u dubokom snijegu još ih je više iscrpljivalo, prekidalo kolonu i onemogućavalo pregled nad pojedincima.

Pred Matić Poljanom ja sam već bio potpuno iznemogao i spreman sam bio leći i zaspiti u snijegu. Kraj mene su tada bili Mirko Lenac — komesar brigade i Nikola Perović iz političkog odjela 13. divizije. Slična stvar je bila i s njima. Stali smo. Počele su halucinacije. Naišao je drug Frane Jakešević, hrabar i izdržljiv. Kada nas je spazio onakve na kraju snage počeo je galamiti na nas, jednog pa drugog trljati po licu snijegom. Uvjeravao nas je da ima u rancu jednu veću konzervu ali da nema ključa za otvaranje, nego da ćemo to otvoriti kod prve kuće koja nije daleko. Počeli smo življe hodati. Kad smo došli do Matić Poljane strava je dosegla kulminaciju. Pojačani vjetar, užasna studen, zavijanje boraca, koloni nikad kraja. Tu smo išli više u transu nego svjesni što se to oko nas zbiva. Na rubu Matić Poljane, spust prema Tuku nije bio spust nego kotrljanje, padanje, pužanje, valjanje. Tu je srećom bio manji vjetar. Naišli smo na prve grupe koje su nam krenule u susret. Ne znam kako sam došao u Mrkopalj.»

Rezimirajući sve ono što je prethodilo maršu II brigade 13. udarne primorsko-goranske divizije preko Bjelolasice i Matić Poljane kao i sam marš, dolazimo do slijedećih zaključaka:

- u razdoblju od 5 mjeseci brigada je vodila raznorazne borbe više od 50 posto vremena i prešla u maršu i pokretu više od 500 km,

- u tom vremenu prošla je teške borbe za oslobađanje Senja i Karlobaga, proživjela dramu na području Hreljina, vodila iscrpljujuće borbe na području Like i Gacke doline i Brinjskog Gornjeg Kraja,

- marš preko Bjelolasice i Matić Poljane uslijedio je, dakle, u momentu kada je II brigada bila fizički do kraja iscrpljena, iznemogla i desetkovana, nesposobna za bilo kakve daljnje i najmanje napore.

Na osnovi svega toga postavlja se pitanje kako je ipak brigada uz teške i nenadoknadive gubitke, od 26 a prema nekim autorima i do 42 pa možda i više smrznutih boraca, uspjela savladati te nevjerojatne uvjete marša i stići u Gorski kotar (Mrkopalj).

Na to pitanje može se dati samo jedan odgovor — borac našeg narodno-oslobodilačkog rata bio je nepobjediv jer je bila u pitanju sloboda naših naroda. Njegova svijest i moralno-politička snaga nadjačala je njegove fizičke mogućnosti. U tome je snaga i veličina marša preko Bjelolasice i Matić Poljane, Sutjeske i Zelengore i mnogih sličnih primjera iz našeg narodno-oslobodilačkog rata.

U svim tim borbama kao i na maršu 2. brigade preko Matić Poljane sudjelovalo je oko 67 boraca iz današnje crikveničke općine, te je time i taj naš vinodolski kraj dao častan doprinos u toj partizanskoj epopeji. Zbog toga se daje na kraju i poimeničan popis tih naših boraca (možda i nepotpun) da ne ostanu zaboravljeni.

26 kamenih stupova, simbola smrznutih partizana, prirodom oblikovanih i skladno ukomponiranih u ambijent Matić Poljane, po ideji arh. Zdenka Sile, na najneposredniji način za vječna vremena podsjeća na našu narodno-oslobodilačku borbu i na dostojan doprinos Gorana, Primoraca i Istrana u borbi.

Izvori podataka:

- moje bilješke i ratni dnevnik,
- Vlado Matetić: »14. brigada«, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.
- Ivan Kraucek-Kraso: »Godišnjica marša druge brigade 13. primorsko-goranske divizije«, Novi list.

POPIS BORACA

II brigade 13. primorsko-goranske udarne divizije — sudionika marša preko Matić Poljane s područja današnje općine Crikvenica

LONČARIĆ VILIM, iz Selaca

UREMOVIĆ TOMICA, iz Crikvenice

ŠKILJAN JURAJ, iz Crikvenice

TIĆAC IVAN, iz Crikvenice

CAR VAZMOSLAV, iz Dramlja

SEPIĆ MILAN, iz Crikvenice

STIPANIĆ DRAGO, iz Crikvenice

CAR NIKOLA »MIKADO«, iz Crikvenice

UGRIN IVAN, iz Bribira

TONKOVIĆ IVAN, iz Bribira

KALAFATić TOMO, iz Bribira

STANIĆ ANDRIJA, iz Bribira

ANTONIĆ MILAN, iz Bribira

ANTONIĆ MLADEN, iz Bribira

BRNJAC IVAN, iz Bribira

ANIĆ IVAN, iz Novog

BARAC MARTIN, iz Grižana
 BARAC ANDRE, iz Grižana
 ANTIĆ VINKO, iz Selaca
 ANTONIĆ MIŠKO, iz Bribira
 ANTONIĆ MATE, iz Bribira
 ANTONIĆ FRANJO, iz Bribira
 BARIČEVIĆ MATE, iz D. Zagona
 BARIČEVIĆ IVAN, iz D. Zagona
 BROZOVIĆ MILAN, iz Bribira
 CRNIĆ BOGOSLAV, iz Crikvenice
 ČOR PELIĆ MARA, iz Crikvenice
 ČOR LUDVIG, iz Bribira
 ČOR IVAN, iz Bribira
 DOMIJAN ZVONKO, iz Drvenika
 DRAŽIĆ IVAN »ČIČA«, iz Bribira
 GAŠPAROVIĆ DRAGO, iz Triblja
 JOVANOVIĆ BOŽO, iz Zagona
 KAPETANIĆ IVAN, iz Crikvenice
 KRŠUL TOMO, iz Bribira
 LONČARIĆ SREČKO, iz Selaca
 MARUŠIĆ VLADIMIR, iz Bribira
 SPOJA GRGA, iz Bribira
 STRIZIĆ RAFAEL, iz Bribira
 TONKOVIĆ DANIJEL, iz Bribira
 TONKOVIĆ JOSIP, iz Bribira
 UGRIN PETAR, iz Bribira
 KURIR MARIO, iz Dubrovnika
 ARBANAS FRANJO, iz Bribira
 FRANK BOŽO, iz Bribira
 FRANK IVAN, iz Bribira
 KRAJAČIĆ JOSIP, iz Bribira
 POHMAJEVIĆ MATE, iz Bribira
 TUS JURAJ, iz Bribira
 VLASTELIĆ IVAN, iz Bribira
 FRKOVIĆ IVAN, iz Bribira
 ŠMAJDAR DRAGO, iz Triblja
 SIRNIK MILIVOJ, iz Grižana
 DOMIJAN ALBIN, iz Damlja
 MANESTAR ALBIN, iz Damlja
 MANESTAR STANKO, iz Damlja
 MIHARIJA STJEPAN, iz Jadranova
 PETRINOVIĆ ROKO, iz Novog
 ŽVANOVIĆ VLADIMIR, iz Novog
 DERANJA BOGOSLAV, iz Novog
 CAR MARIJAN, iz Crikvenice
 LONČARIĆ SANDRO, iz Selaca, smrznuo u maršu
 BAN IVANA DUŠAN, iz Jadranova, smrznuo u maršu
 RUBČIĆ JURE, iz Novog
 FRANOVIĆ MILIVOJ, iz Crikvenice
 BROZOVIĆ ZVONKO, iz Selaca

Mate Vidović

VEZA OTOK KRK — KOPNO — KALAC U TOKU NOB-a KAO DIO TRANSVERZALE VEZA OTOK VIS — KRK — KOPNO — GORSKI KOTAR

UVOD

Na početku oružanoga ustanka kao osnovno načelo usvojen je jedini i obavezni princip za čitavo rukovodstvo NOP-a: veza mora uvijek postojati između svih političkih i vojnih rukovodstava a uspostavlja se na najbrži i najefikasniji način, jer se samo tako može osigurati jedinstvo svih sudionika revolucije.

Svakom pripadniku NOP-a moralo je biti jasno da o dobroj vezi ovisi sigurnost i neprekidnost u komandiranju i potrebnoj opskrbi svih sudionika revolucije.

Da bi se s time upoznao čitav sastav NOP-a vrhovni komandant drug Tito je dao odgovarajuću direktivu, što je objavljena u Biltenu Vrhovnog štaba broj I od 10. kolovoza 1941. godine. Tom direktivom veza je dobila svoje značenje u toj mjeri da je postavljena kao prioritetna služba od prvog dana oružanog ustanka, pa se razvila paralelno s razvojem oružanih snaga NOV-a na osnovu vlastita iskustva i u skladu s potrebama, kadrovskim i materijalnim mogućnostima.

Prvi i osnovni zadatak odmah poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i okupacije naše zemlje bio je uspostavljanje i učvršćivanje postojećih ilegalnih kurirskih veza, što su garantirale točnost i besprijeekornost izvršenja zadataka stvaranjem novih javki,¹ punktova² i kanala veza³ na relacijama gdje je to bilo potrebno.

Izvršenje tog zadatka iziskivalo je ogromno zalaganje svih sudionika.

Zadaci su obavljani danju, noću, po kiši, snijegu, mrazu, a vezisti bosi i gladni. Upotrebljavana su razna sredstva, kao što su kamioni, konji, mule, svjetlosni signali, barjačici, fućkanje, ostavljanje napisanih poruka, itd., a na nepoznatim terenima i bespućima gdje je trebalo proći u neposrednoj blizini neprijateljskih garnizona. U garnizonima ukrštali su se naši i neprijateljski putevi i pravci kretanja, pa je bilo slučajeva da u istom tramvaju, automobilu, vlaku, brodu, itd., sjedi jedan do drugoga naš kurir do neprijateljskog agenta, što je iziskivalo veliku hladnokrvnost i samopouzdanje naših ljudi.

Sistem kurirskih veza sastojao se od kurirskih kanala, a kanali od kurirskih stanica, koje su bile ilegalne, i koje su, s obzirom na njihov djelo-krug rada i mjesto postavljanja, zvane javke i punktovi, a često i sabirna mjesta.

Javke su postojale kao krajanje stanice kojima su rukovodili uglavnom članovi Komunističke partije, odnosno članovi mjesnih i seoskih organizacija kao što su SKOJ, NOO, AFŽ, USAOH, a to znači ljudi koji su pripadali pokretu.

Javke su bile organizirane na mjestima gdje je organizacijama to bilo najpogodnije, a tako da ne budu uočljive neprijatelju, obično na javnim mjestima, gostionicama, nastanjenim i neuseljenim kućama, šumskim nas-tambama, špiljama, zakloništima, otvorenim prostorima pod vedrim ne-bom, itd.

U punktovima veze, prikupljali su se podaci o neprijatelju, njegovoj snazi i akcijama, postupcima i namjerama, pratilo se je vojno-političku situaciju. Na području Vinodola taj posao je u početku obavljan u logorima, a kasnije u komandama mjesta i višim organima.

Svim vezama i kanalima na oslobođenim i neoslobođenim teritorijima organi zaduženi za vezu obavljali su i poštansku službu, koja je u zadatku imala primopredaju i distribuciju pisama, paketa i drugog materijala za borački sastav, štabove, komande jedinica i pozadinske organe i ustanove.

Razvojem veze korištena su sredstva kao što su radio-stanice, telefonske veze, itd., a u ovom napisu ih nećemo obrađivati, jer do oslobođenja na ovaj kanal veze nisu imale većeg odraza.

Veza koja je prolazila pravcem otok Krk—kopno—Kalac dio je veze što je išla od glavnog štaba Hrvatske i Slovenije prema dalmatinskim otocima, pa se može pretpostaviti da su tim pravcem prebacivani i neki članovi Vrhovnog štaba NOV i POJ dok je on imao svoje sjedište na otoku Visu.

Ta veza po svom intenzitetu i položaju ima karakteristike kanala veza; tako da je bila značajna za pokret u ovom kraju ali i šire, za čitav zapadni dio naše zemlje što je gravitirao tome pravcu.

VEZA: OTOK KRK—KOPNO—KALAC U TOKU NOB-a

Na ovaj dio transverzale uključuje se niz lokalnih sabirališta-stanica na otoku Krku i Vinodolu kao što su Kalac, Velike Bašunje, Antovo, Pećca, Stranče, Podsopalj—Drivenički, Dramalj (Sv. Jelena), Jadranovo (Sv. Jakov).

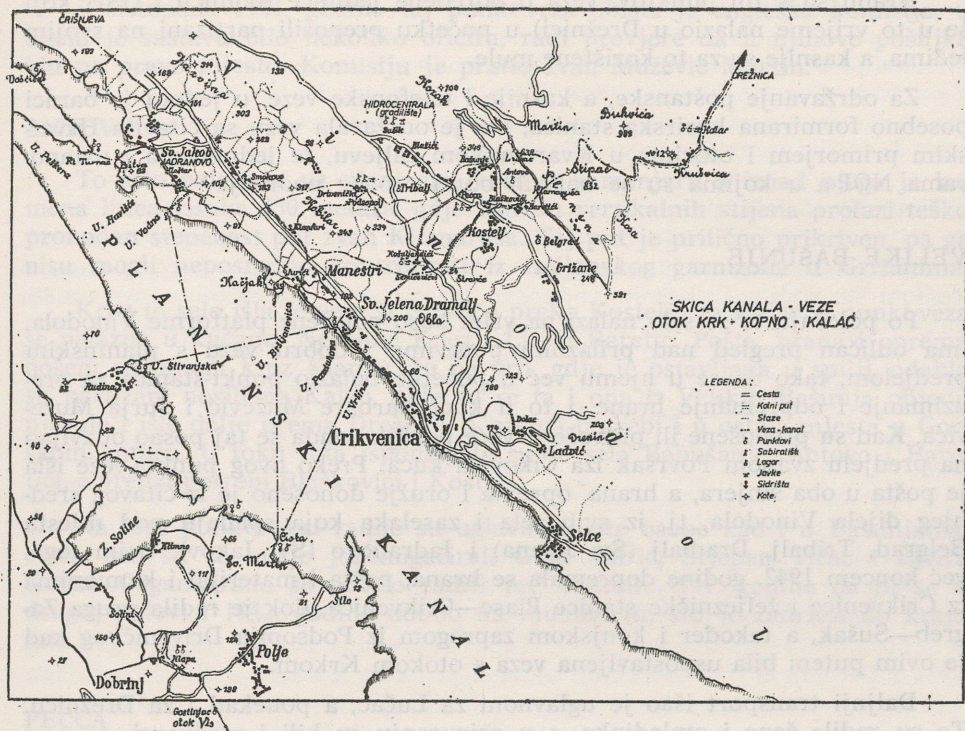
KALAC

Na tom prostoru, koji je pun vrtača a nalazi se na uzvišici što dominira središnjicom Vinodola i ima dobre veze s Gorskim kotarom, u toku NOR-a nalazio se najprije Griški logor i četa koja kasnije ulazi u sastav Gupčevog bataljona pa Komande mjesta Crikvenica, i druge ustanove preko kojih je uspostavljena veza sa unutrašnjosti na koje su se svi ovi organi oslanjali odnosno na koje su bili organizaciono vezani.

Kad je formiran Griški logor 8. ožujka 1942. godine, što se smjestio u predjelu Krč, već je postojala veza iz Bribirskog logora sa selima u dijelu Vinodola koji gravitira tom pravcu.⁴

Na primjer, u srpnju ili kolovozu 1941. godine iz Bribirskog logora su u Gornji Tribalj (Markuni) došla 3 partizana kod Kuzme Juretić-Kuzmića, mesarskog obrtnika i od njega preuzeli hranu (šećer, cigarete i druge po-ustpostavljena veza s ovim mjestom, blizu kojeg se nalazilo gradilište Hidro-trepštine) što je iz Triblja donio Drago Barac. Tada je prvi put neposredno

Skica Planinskog kanala koji je služio za vezu između kopna Vinodola i otoka Krka

centrale »Vinodol«. Na tom gradilištu formirana je nešto ranije grupa simpatizera koja je tom vezom slala hranu i opremu, a vezu je organizirao Ivan Šverko, mesarski obrtnik iz Triblja.⁵

Za neposredno održavanje veze s tim dijelom Vinodola i čitavog gornjeg dijela Hrvatskog primorja, Griški logor odmah formira na Planini dva punkta, jedan iznad Bašunja—Lučac a drugi u Antovu (Klamaruša). Putem tih punktova razvija se široka aktivnost u materijalnoj opskrbi, a odvijala se u određene dane, u određeno vrijeme i na određenim mjestima sve do kraja NOR-a.⁶

U tim vezama su uz ostale, najviše neposredno radili Andrija Golac—Mandin, Miha Mušević-Ruzarin, Srećko Kalinić, Kuzma Juretić-Kuzmić, Milan Pilaš-Katrača, Ivica Golac-Pinac, Drago Barac-Šuster itd.

Na punktu-vezi što se nalazio na putu preko Lučca hrana i ostali materijal ostavljao se u kanalu koji je služio kao prilaz »Bunkeru za Babu«. Na tom mjestu primalac u početku nije neposredno vidio predavaoca, a sigurnost postojanja veze osiguravala se dogovorenim znacima, najviše fućkanjem, pa je tako bila zagarantirana obostrana konspiracija. Na isti je način preuzimana hrana i pošta i na Klamaruši koja je ostavljana u jednoj spilji.⁷

Hranu su s tih punktova-veza u određene jedinice (bolnicu i GŠH koji se u to vrijeme nalazio u Drežnici) u početku prenosili partizani na svojim leđima, a kasnije su za to korištene mule.

Za održavanje poštanske, a kasnije i telefonske veze, u jednoj je baraci posebno formirana kurirska stanica, što je održavala vezu sa čitavim Hrvatskim primorjem i otocima u Kvarnerskom zaljevu, te jedinicama i ustanovama NOP-a u kojima su se nalazili borci s ovog područja.⁸

VELIKE BAŠUNJE

Po položaju to se selo nalazi na vrhu koso položene platforme Vinodola, ima odličan pregled nad prilaznim putovima i dobru vezu s planinskim predjelom, tako da se u njemu već u početku nalazio punkt-stanica za preuzimanje i odpremanje hrane, i to u kući Barbare Mužević i Jurja Muževića. Kad su prenošene ili prevožene veće pošiljke onda se taj posao obavljao na predjelu zvanom Površak iza Cikovića kuća. Preko ovog punkta-veze išla je pošta u oba smjera, a hrana, oprema i oružje donošeno je iz čitavog srednjeg dijela Vinodola, tj. iz svih sela i zaselaka koja spadaju pod mjesta Beograd, Tribalj, Dramalj (Sv. Jelena) i Jadranovo (Sv. Jakov). Osim toga, već koncem 1942. godine dopremala se hrana, pošta i materijal i kamionima iz Crikvenice i željezničke stanice Plase—Crikvenica, dok je radila pruga Zagreb—Sušak, a također i konjskom zapregom iz Podsoplja Driveničkog kad je ovim putem bila uspostavljena veza s otokom Krkom.

Daljnji transport išao je uglavnom za Lučac, a ponekad i za Drežnicu. To su radile žene i omladinke, a u osiguranju su bili i muškarci.

U tom poslu ispomagala su se sela Vele i Male Bašunje i Antovo a po potrebi i druga okolna sela. U tim selima naročito su se do formiranja AFŽ-a isticali Ana i Tereza Mužević, a kad je AFŽ formiran onda se proširuje rad na Maricu Baretić-Šišićevu kao predsjednika AFŽ-a te Dragu Hreljac, Nevenku Knez, Ljubu Baretić, SKOJ-evke Zoru Ciković, Teklu Tulić i Elzu Hreljac, a na straži odnosno osiguranju najviše su bili omladinci Ivan Mužević, Ivan i Miha Citković.

Kamioni su se počeli koristiti koncem 1942. godine, a ta vrst transporta bila je nešto intenzivnija do kapitulacije Italije, kada se željeznička pruga Zagreb—Sušak nije upotrebljavala. Do studenog 1943. kamioni su vozili nešto manje iz Crikvenice i Sušaka. Robu su svojim kamionima vozili Tomo Blašković i Franjo Čandrlić.

Konjska zaprega korištena je iz Podsoplja Driveničkog i po potrebi iz ostalih mjesta, uglavnom poslije kapitulacije Italije a do konca rata. Taj posao najviše je obavljao omladinac Tomo Domijan iz Podsoplja Driveničkog.

Na ovom punktu-veze, koncem 1942. godine uspostavljena je veza sa rukovodstvom gradilišta Hidrocentrale »Vinodol« tako da su ovdje dolazili i donosili materijalnu pomoć: Ing. Vlatko Habijanec, Dragutin Grajner, Miško Fumić i drugi. Ovu vezu je postavio i održavao Jurica Knez iz Baretići sve do kapitulacije Italije, kada su prestali radovi na ovom gradilištu, a svi radnici gradilišta su se svrstali u redove Narodnooslobodilačke borbe.

5. listopada 1944. godine taj punkt-veza obišla je engleska komisija, u čijem je sastavu bilo nekoliko oficira, radi provjere da li njihove pošiljke idu na pravo mjesto. Komisiju je pratio Ivan Mužević Maržin.⁹

ANTOVO

To selo nalazi se uz planinsku kosu u kamenjaru a iznad njega je kamena litica visoka 350 metara, gdje između vertikalnih stijena prolazi teško prohodan stepenast put zvan Klamaruša. Taj put je prilično prikriven, pa ga nisu mogli neposredno kontrolirati iz talijanskog garnizona u Grižanima.

Kroz to selo išla je veza iz Stranča preko Kostelja za Kalac, a punkt-veza se nalazila u kućama Nevenke Knez i Ljube Baretić. Pošta, hrana i oprema nošeni su putem kroz Klamarušu na vrh, gdje je ostavljana u spilji, odakle su partizani nosili na Kalac, gdje su se ta i ona iz Velikih Bašunja objedinjavale i išle dalje prema Drežnici, a prema potrebi i u ostala mjesta u Gorskom kotaru. U toku rata ispomagala su se sela Babušanje, Antovo i Baretići, a prema potrebi Blaškovići i Kostelj.

Na tom punktu-vezi radile su uglavnom iste osobe kao i u Bašunjama, s tim što su se ovdje još angažirali Grga Saftić, Stjepan Tićac i Elvira Kovač. Organizirano se počelo raditi već koncem 1941. godine da bi se u drugoj polovici 1942. godine dobilo na intenzitetu, što je zadržan do kraja rata.¹⁰

PEĆCA

Po svom položaju to selo nadvisuje veći dio zapadnog dijela Vinodola, ima dobar pogled na Tribalj u kojem se nalazio jak talijanski garnizon. Dobro je pozevano sa skrovitim putovima što vode prema Bašunjama pa su te okolnosti dale mogućnost da se u njemu razvije centar veze i primopredajna stanica.

Sve te prednosti uočili su organizatori ustanka u ovom kraju pa se već krajem 1941. godine u tom selu organizira javka (Mica Miklič-Krpan Jurina i Mate Gašparović Pikić)¹¹ zatim, u ožujku 1942. godine grupa aktivista što su je sačinjavali Luka Franić, Kuzma Juretić-Kuzmić, Viktor Pilaš-Prpić, Tomo Gašparović-Markun, Alojz Lakotić, Vladimir Štefanić-Miro. Ta je grupa imala zadatak da prikuplja i prenosi oružje, hranu i odjeću, proučava i širi štampu i letke radi širenja pokreta na ovom području.

U svibnju 1942. godine na taj punkt-vezu dolazi veća pošiljka iz Stranča, koju donose omladinke iz Dramlje i Stranča i odlažu u kući (senarici) Rože Brnčić iznad studenca pećaskog, a kasnije se koriste i druge kuće, među kojima jedna prostorija u kući Marije Franićeve.¹² Ta je prostorija izgrađena za cisternu, ali se za to nije koristila pa je služila kao spremište i za održavanje sastanaka. U tu prostoriju ulazilo se kroz štalu u kojoj se nalazio bik za rasplod, pa ulaz nikad nije otkriven.¹³

U svom razvoju taj punkt-veza dobiva sve veće značenje i preko njega ide kanal-veza Krk—Dramalj—Stranče—Bašunje—Lučac—Kalac i dalje u unutrašnjost, prema potrebama NOP-a.

Kapitulacijom Italije značenje tog punkta-veze opada, ali bez obzira na tu okolnost to selo je i dalje čvorište veze do konca rata.

Ovdje se, osim već navedenih aktivista ističu u radu: Danica Brnčić-Gaćinova, Zvonko Limpić, Anka Limpić-Sabina, Ruža Gašparović Pijova, te, do stupanja u partizanske jedinice, Zdravko i Vlatko Limpić, Branko Katunar, Josip Gašparović i Milivoj Franić.¹⁴

STRANČE—SEMIĆI

To selo odvojeno je od ostalih tribaljskih naselja, ali dobro povezano cestom što vodi u Crikvenicu, odnosno Tribalj, ali i prikrivenim stazama što preko brda vode k moru (Dramalj—Sv. Jelena) i planini (Pećca, Kostelj).

Dosta je udaljeno od talijanskog garnizona (Crikvenica 4 km, Tribalj 2 km i Grižane 3 km) pa se bez obzira na talijanske kamione i patrole u njemu vrlo rano razvija partizanska aktivnost.

Iz tog sela Talijani su mnogo njegovih stanovnika koji su bili odani pokretu, internirali u logore.

Koncem 1941. godine formira se javka kod Ivana Citkovića,¹⁵ a početkom 1942. godine uključuju se i ostali seljani, među kojima se naročito ističu Alojz Lakotić i omladinke Vilma i Mica Barbarić.¹⁵

U ovoj etapi, tj. na vezi u pravcu Klamaruše radili su i iz Kostelja Grga Pilaš, Barica Balas, Marica Balas i Marija Karlič-Osipina.

Punkt-veza se formira u kući Vilme Barbarić, a kasnije, kad je pojačana veza s Dramljem (Sv. Jelenom), onda u praznim kućama u Košuljandićima.

Na taj punkt-vezu dolazi hrana i oprema i iz Crikvenice, iz punkta-veze što se nalazi u kući braće Brožićević (gostiona »Šangaj«),¹⁶ pa se sve ovo prenosi dalje u pravcu punkta-veze Pećca, a onda preko Lučca i Klamaruše za Kalac.

Iz Crikvenice se hrana i oprema doprema kolima i, rjeđe kamionima, a potom to na leđima prenose omladinci. Hrana se vozi otvoreno tako da je manje uočljiva, a oružje i municija u kolima koja imaju dvostruki pod.¹⁷

Taj punkt-veza razvija svoju aktivnost do kapitulacije Italije, i dalje, s tim što kasnije veći dio tereta preuzima ona u Podsoplju Driveničkom.

PODSOPALJ DRIVENIČKI

Prednost tog sela jest u tome što raspolaže vidikovcem Kulina s kojeg se dobro vidi prilazni put što vodi iz Triblja, gdje se nalazi talijanski garnizon (500 vojnika). Osim toga preko brda ga veže najkraći put s Kačjakom i Kloštrom, gdje se nalaze prihvatni punktovi more—kopno, što omogućava da se ovdje razvija sabirni i primopredajni punkt koji radi u toku čitavog NOR-a, a da nikad nije otkriven, iako je selo desetkovano, tj. veliki broj ljudi iz njega je interniran u talijanske logore.

Punkt se u početku nalazio u konobi Zvonka Košćića Maksimova, a poslije kapitulacije Italije kad je pojačana veza s Jadranovim (Sv. Jakov)—Kloštar, tada je ovaj posao obavljan u praznoj kući Draga Zgombića (Skradnjevoj).¹⁸

U početku se s tog punkta sakupljena hrana i oprema prenosila preko Triblja (kuća Drage Barac), neko vrijeme u Pećca, a kasnije, kad je povećan

transport, odnosno po uspostavi veze sa Jadranovima (Sv. Jakov), i konjskom zapregom neposredno u Vele Bašunje—Citkovići.

Na tom punktu je i zamjenjivana hrana tako da su žitelji tog i okolnih sela davali određenu količinu kukuruza ili pšenice što su je nabavili u žitodnim krajevima za meso koje je ovamo dolazilo vezom s otoka Krka ili Visa. To je bilo neophodno učiniti jer svježije meso nije moglo izdržati tako dug transport.

Tim punktom rukovodio je ONOO Tribalj, a neposredno je za vezu poslije kapitulacije Italije bio odgovoran Zvonko Košćić Maksimov kojem je u radu najviše pomagao Ivan Klarić-Bićac, mesar iz Triblja, kao član komisije za opskrbu u tom odboru.

Sakupljenu i preuzetu hranu, koja je dolazila preko brda iz Kloštra, prenosile su po potrebi sve žene i omladina Triblja, o čemu je brigu vodio ONOO Tribalj, koji je imao rednu listu, jer su svi žitelji tog područja bili uz pokret, pa nije postojala opasnost za provokaciju i izdaju.

Znači da je u Triblju postojala organizacija na takvoj visini da nije bilo opasnosti za provalu, tako da je drug Tomo Mavrić, sekretar Kotarskog komiteta za Crikvenicu i Kraljevicu u svom izvješčaju od 22. prosinca 1942. godine rekao: »U Triblju, Grižanama i Belgradu stojimo najbolje politički kao i u drugom radu. Kod naroda je tako moral porasao da se osjeća kao i da ne postoji više okupatora u zemlji, zbog toga se narod upozorava da bude oprezniji, do sada se još nije pokazalo da ima takvih ljudi koji bi radili protiv nas makar su neki sumnjivi ali se na njima ne može ništa primijetiti da bi bili aktivni.¹⁹

U takvoj situaciji na tom poslu, u ovom selu, naročito su se isticale omladinke: Mica Košćić-Nevićeva, Katica Pavlić-Nevićeva, Ruža Zgombić-Barinova, Anica Švast-Dužičina, Ana Gašparović i Zdenka Gašparović-Stanićeva, a u Triblju: Anka Šegulja i Ruža Gašparović-Šeguljina.

Poslije kapitulacije Italije veće količine su se s tog punkta prevozile kolima neposredno u Bašunje—Citkovići. To je konjskom zapregom obavljao omladinac Tomo Domijan-Grgičin, a ponekad i Mirko Hreljac-Klapac.²⁰

Kretanje neprijatelja pratili su svi ljudi i o tome pravodobno obavještavali pa se muškarci što su ostali kod kuće, u potpunosti mogli osiguravati transport.

To ne znači da je kretanje poslije kapitulacije Italije na poluoslobodenu teritoriju bilo slobodno, pa radi ilustracije iznosimo jedan slučaj.

U studenom 1944. godine njemačka patrola jačine voda išla je preko brda iz Klanfara za Tribalj. U predjelu zvanom Kuš, iznad klanfarskih kućina, čekao je na vezu Zvonko Petrinović, politički radnik. Kako je to bilo poznato u selu Podsopljju Driveničkom, to mu je omladinac Tomo Domijan-Grgičin donio ručak. Omladinac se vraćao kući i svratio kod Josipa Ropca Pevina i tu ga je zatekla njemačka patrola, koja je išla istim putem. Ta je patrola prošla preko Kuša i nije uhvatila Zvonka Petrinović, jer ju je na vrijeme primijetio i pravodobno se sklonio.²¹ Omladinca Tomu je vođa patrola saslušavao. Pitao ga je što tu radi, po što je išao u Kućine i drugo što je interesantno za vojsku. Kad nije mogao od njega ništa saznati udario ga je nekoliko puta nogom i pustio da ode kući.

U daljnjem kretanju kroz selo patrola se razvila u streljački stroj i zauzela položaj u predjelu Kućina. U to vrijeme u suprotnom smjeru iz Trib-

lja je išao istom vezom Zvonko Košćić Maksimov, koji se vraćao iz Bašunja—Citkovići, i kad je došao u predio Kadanj primijetio je patrolu, koja ga je pratila i mislila da će doći u selo gdje će ga lišiti slobode. Vidjevši patrolu on je skrenuo putem pod Duševo, našto su se oni digli iz zasjede i trčecim korakom krenuli za njim uz gađanje rafalskom paljbom iz automata. Kako je Zvonko poznao taj predio pobjegao je Nijemcima.

Drugi se slučaj dogodio na istom mjestu kada je ustaška patrola došla istom vezom iz Klanfara i postavila zasjedu iznad zaseoka Pevini. To se zbilo u rujnu 1944. godine. U vrijeme dok je zasjeda bila na položaju došla je iz Triblja u zaseok Pevini kod svojih roditelja Darinka Vidović, ušla u kuću, ostavila neke stvari i odmah zatim prešla preko puta u štalu. Patrola ju je pratila i odmah se spustila u selo, gdje su Darinku saslušavali. Prijetili su joj pištoljem, da će je ubiti, maltretirali je uz pitanja po što je došla, što je donijela za partizane, gdje se oni nalaze itd. Ona im je odgovarala da ništa ne zna. Onda su pretresli sela, a kad nisu ništa našli ostavili su je u miru.²² Međutim, u prozoru štale nalazi se drveni zasun što se stavlja u rupu veličine 10/10 dubine 100 cm a u kojoj je bila određena količina novina, letaka i drugog materijala.²³

Osim toga u nekoliko navrata su se njemačke i ustaške patrole (trupovi) kretali istim putem preodjeveni u partizanska odijela s petokrakama na kapama. U sastavu njemačkih trupa bila je folksdojčera, koji su dobro govorili hrvatski, ali narod se nije dao zavarati, jer su te patrole bile naoružane automatima, a istodobno veliki broj među njima nosio je titovke za opasacem, što nije bio slučaj s našim jedinicama. Među njima se nije nalazio ni jedan domaći partizan.

Znači, neprijateljske patrole su se kretale istim stazama kuda su išle i naše veze, ali nikad nisu ništa otkrile, jer je narod bio jedinstven i odan pokretu.

DRAMALJ (SV. JELENA)

U listopadu 1941. godine Ivan Šverko, mesarski obrtnik iz Triblja i Tomo Strizić, krojač iz Bribira, dolaze u Dramalj (Sv. Jelenu) gdje u jednoj uvali u predjelu zvanom Lokvica—Podsopaljska, održavaju sastanak sa dvadesetak Dramljaca. U toku tog sastanka dogovoreno je kako održavati što bolju suradnju i objašnjavati ciljeve revolucije, te razvijati organizaciju u prikupljanju i slanju hrane, odjeće i svega ostalog neophodnog za NOP.

Sastanku su prisustvovali Josip Car Franjin, Rude Pilaš i Rafael Brozičević zvani Rafić, a utvrđena je i saradnja za prebacivanje ljudi i opreme, pa je oformljena prva veza što je išla pravcem Dramalj—Stranče i dalje za Kalac, na koji se negdje u prosincu 1941. godine nadovezuje i otok Krk.²⁴

Radi ostvarenja tog zadatka u studenom 1941. godine formiran je odbor u koji su ušli Josip Car Franjin predsjednik, Rude Pilaš tajnik, Božo Domijan blagajnik, a kao članovi Rafael Brozičević Rafić i Vence Blažić.

Prva javka se nalazila u kući-štali Rude Pilaša. Prispjela hrana i ostali materijal pohranjuje se u toj štali, zatim u jednoj prirodnoj jami na Kačjaku, te u štali Slave Jurića i napuštenoj staroj kući u zaseoku Blažići. Sve

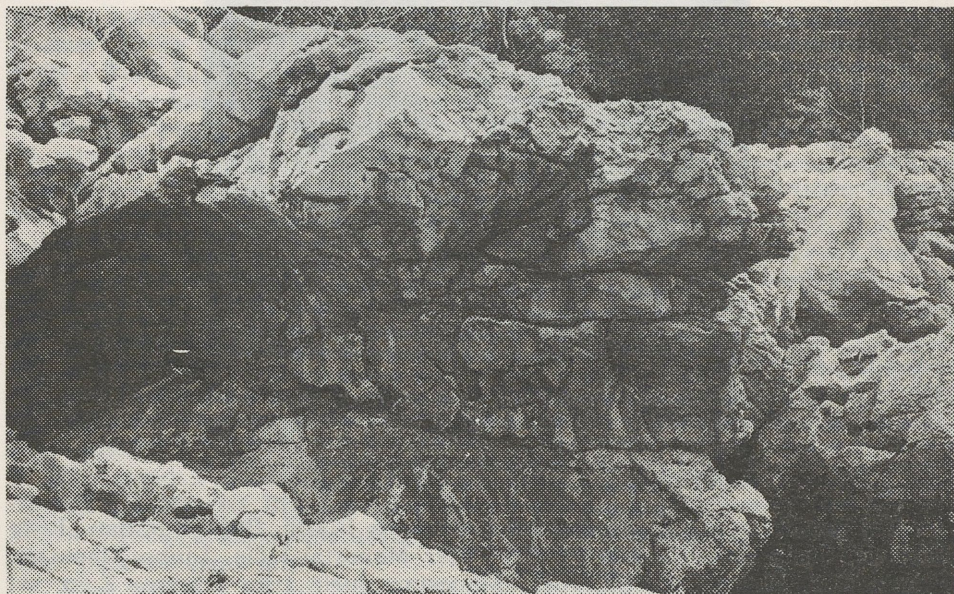

ide preko luke Bršljanovica i pojedinih uvala na Kačjaku. Za vezu Kačjak otok Krk najodgovorniji je Slavo Jurić i sve ide preko njega do 14. listopada 1944. godine kada stupa u II POS. Nakon njega taj zadatak preuzimaju Luka Cerović i Anica Blažić.

Prva veza iz Dramlja uspostavlja se preko Podsoplja Driveničkog, a zatim preko Stranča. Ova funkcionira u toku cijeloga NOR-a. Za vezu je bio odgovoran Rudo Pilaš do lipnja 1942. godine, kada odlazi u partizane. Nakon njega vezu održava Maksim Blažić do svibnja 1943. godine, kada odlazi u partizane. Zatim Anica Jurić do oslobođenja zemlje. Vezu s Podsopljem Driveničkim održava Luka Cerović od druge polovice 1944. godine.

Prikupljenu hranu i ostali materijal, nosili su na svojim leđima mnogi aktivisti i simpatizeri NOP-a, u čemu su se posebno isticali: Josip Košuljandć Tomin, Josip Domijan Beli, Strahomir Sivac Pilaš, Tomislav Car, Franjo Car, Slavo Jurić, Luka Cerović, Maksim Blažić, Ljubo Domijan, Meri Marija Blažić, Danica Jurić, Anica Jurić, Zora Jurić, Katarina Mužević i drugi.

Stalnu vezu s otokom Krkom uspostavili su iz Kačjaka (uvala Brščanovica) i Nikola Dunato iz Šila u mjesecu srpnju 1942. godine kad je Jurić poslije ranijeg dogovora u Crikvenici s Josipom Carem iz Šila u Solinskoj uvali ispred Klimnog predao Dunatu pismo OK za Hrvatsko primorje za KK Krk odnosno za Josipa Jakominića koji je u ovom komitetu bio zadužen za vezu.²⁵

Špilja »Lučica« u Kačjaku. U ovu špilju je 1943. godine s otoka Krka dopremljena i smještena hrana za partizane. Kako je špilja bila otkrivena, partizani su na vrijeme sklonili hranu u zemunicu Ivana Jurića. Tu je hrana očuvana i putem veza otpremljena u partizanske jedinice

Prva veza s otokom Krkom odvijala se čamcem Mihovila Manestra iz Kačjaka, koji čamac danas nosi oznaku Cr-17. Kad nije uopotrebljavan čamac je potapan, a u slučaju opasnosti na moru također se mogao potopiti, jer je na dnu imao otvor koji je bio čepom zatvoren. Neprijatelj ga nikad nije otkrio.

Potopljenu barku na vezi Kačjak—otok Krk pripremaju Josip Jurić i Luka Cerović (u barci) i Petar Manestar (izvan barke) 1944. godine da se opet koristi za prijevoz

Taj čamac su vozili: Slavko Jurić, Andrica Blažić, Božo Domijan, Josip Mužević, Josip Pavlić, Juraj Pavlić, Petar Manestar-Jačić, Ljubo Manestar, Franjo Car, Dinko Crnošija, Josip Manestar, Jurić Ivan i sestra Zora, svi iz zaselaka oko Kačjaka.²⁶

Veza morem imala je i ljudskih žrtava, tako da su 26. veljače 1944. godine Čedo Žic, Božo Domijan, Josip Mužević te Bakarčić, član OK SKOJ-a nestali u morskim valovima.²⁷

Drugom polovinom 1944. godine, postojale su neke indicije, da bi prirodnu jamu na Kačjaku, a time i vezu s otokom Krkom, mogao otkriti neprijatelj. Da ne bi došlo do provale bila je orijentacija na Lučicu Vodna u Jadranovu. To i zbog toga što su pristizale sve veće količine materijala s otoka Krka, pa je trebalo rasteretiti Kačjak. Drugovi s otoka Krka dovoze veće količine materijala u lučicu Vodna, a u nekoliko navrata i predstavnike savezničkih armija zajedno s nekim sredstvima veze — pokretne radio-stanice, i sl. Tako u drugom dijelu 1944. godine kurir Maksim Blažić i još nekoliko aktivista NOP-a u lučici Vodna u dva navrata prihvaćaju grupu stranih stručnjaka i prate ih pravcem: Kloštar—Smokovo, Klanfari, Lokvica, Podsopalj Drivenički, Pečca, Bašunje, Antovo i preko Lušca u šumu. Akcije se izvode isključivo noću.

JADRANOVO (SV. JAKOV)

U toku rata veza tog mjesta ima svoje težište koje ide pravcem Krk—kopno—Podsopalj Drivenički, jer mu je taj put najsigurniji i najbliži predjelima gdje se razvija NOP.

Prvu vezu postavlja Ivan Grbčić zvani Inžinjerić koji je zadužen za vezu u NOO Jadranovo s Lukom Cerovićem iz Klanfara, koji radi na istom poslu u NOO Manestri. Ta je veza uspostavljena radi okupljanja ljudi i njihova angažiranja na prijenosu hrane i opreme što ide preko uvale Bršćanovica (Kačjak).²³

Prodorom i zaposjedanjem priobalnog pojasa Nijemci uspostavljaju svoje garnizone u Kraljevici, Križišću, Crikvenici i Novom. Neprekidno patroliraju njihove i ustaške jedinice cestom i morem, pogotovo poslije 23. veljače 1944. godine kad je potopljen čamac partizanima koji su održavali vezu između Krka i Kačjaka (Brašćanovica), i kada je to otkriveno. Tada veza Jadranovo — otok Krk dobiva svoje značenje.²⁴

Odmah poslije kapitulacije Italije, u vremenu od 13. studenog 1943. do 20. siječnja 1944. godine, preko tog mjesta prebacuju se ljudi i oprema za otok Krk i dalje za Jablanac i druga mjesta u Podvelebitskom kanalu. Naime, ova veza je objedinjavala sidrišta na potezu Dramalj—Jadranovo na kopnu i išla preko mora za otok Krk—Bašku, otočić Prvić, pa se ponovo vraćala na Kopno u Kladi, pa preko Zavižana na Velebitu u unutrašnjost.

Za obavljanje ovog i ostalih zadataka na obali u Kloštru (uvala Vodna i Havišće) formira se sidrište na obali, tj. punkt-veza na otvorenom u zidinama jedne porušene kuće, s kojeg veza ide za Podsopalj Drivenički, odnosno za otok Krk (svjetionik Voščica, uvala Piškera, te Rt Turnac). Na ovoj vezi su radili čamci »Sokol« Ivana Dujmovića i pasara »Tuljača« vlasništvo iz Ljubljane.²⁵

U prijenosu hrane i opreme posebno su se isticali pored Ivana Grbčića-Inžinjerića, August Brnić, Janko Gržac, Ivan Grbčić-Krasan, Drago Perhat, Martin Grbčić, a kasnije se uključio Ivan Matetić i sve žene, tako da je teško neku posebno istaknuti.

Tom vezom u rujnu 1944. godine prošla su 2 engleska oficira za otok Vis, a poslije oslobođenja garnizona Punat krajem listopada 1944. godine i zarobljeni Nijemci (32 vojnika sa komandantom) za kopno.³⁰

U drugoj polovici 1944. godine osjetilo se da postoji opasnost za otkrivanje te veze, pa je održan sastanak u Klimnu. Prisustvovali su mu Ivan Grb-

čić-Inžinjerić, Nikola Dunato i Ivan Mužević, komandant mjesta Malinske, i donijeta je odluka da se jedan čamac, koji je održavao tu vezu a bio stacioniran na otoku Krku, prebaci u Uvalu Črišnjeva. Tako je uspostavljena nova veza otok Krk (Voz)—Črišnjeva (istočno od bunkera)—Podsopalj Drivenički. Veza se tim putem održava do početka 1945. godine, kada je potopljen čamac s putnicima koji su prevozili hranu s Kopna na otok Krk.³¹

Na toj vezi i dalje su radili isti ljudi iz Jadranova a pomagao im je NOO Šmrika.

OTOK KRK

Na sjevernom dijelu ovog otoka u Planinskom kanalu koncem 1941. godine organizirano je nekoliko javki koje su činile jedinstvenu spregu s kopnom u razvoju NOP-a na tom otoku. U prvo vrijeme su te veze išle preko Sušaka, dok se tamo nalazio Okružni komitet za Hrvatsko primorje, a kasnije preko Vinodola kad se on preselio na to područje.

Razvojem NOP-a veze kopna s tim otokom postale su značajne za čitav dio zapadne Hrvatske i Sloveniju, jer je tim putem postavljena veza s otocima Olibom, Dugim otokom i Visom, kad je Vrhovni štab NOV i POJ prešao na taj otok. Tada su u Uvalu Konobe dolazili partizanski brodovi »Crvena zvezda« i »Jadran« te donosili hranu i opremu za XI korpus NOV i POJ, koji je tu prihvaćena, a zatim prebacivan za Hlape, gdje je bio centar u kojem se nalazilo sjedište KNOO za otok Krk.

Na ovom prostoru formirane su tranzitne, odnosno polazne pomorske stanice, koje se često mijenjaju, a to su: Cista i Lešić između Šila i Klimnog, Slivanjska kod Rudina, koje su na kopnu povezane sa sidrištima, što se nalaze na kopnu povezane sa lučicom Bršćanovica i još nekim uvalama na Kačjaku.

Tranzitne stanice na otoku oslanjaju se na sabirne i tranzitne punktove u Hlapi, štalu Josipa Pepica i u Gostinju na kuću roditelja Dinka Turčića i čine dobro povezanu cjelinu sa sidrištima, koja se nalaze na kopnu u uvali Bršćanovica—Kačjak, s manjim odstupanjima u Vrtini i Pazdehovoju.

Prvu stalnu vezu s otokom postavio je u srpnju 1942. godine Slavko Jurić iz Kačjaka. On je u nekoliko navrata noću ribario čamcem ispred Solinske uvale blizu Klimna. S Nikolom Dunatom uspostavio je ranije dogovorenu vezu ugovorenim znacima: tri pljeska rukama.³²

Ta je veza bila vrlo značajna i trajala je do 23. 2. 1944, kad je došlo do havarije u kojoj su zajedno sa čamcem potopljene četiri osobe, pa je tako došlo do njezina otkrića i prebacivanja u Jadranovo.

Vezu Krk—kopno održavali su Nikola Dunato i Anton Lončarić odbornici NOO Šilo, a poslije im se priključili Josip Car, Ivan Kirinčić, Jakov Lončarić, iz Šila, Josip Žunčić i Frane Crnčić iz Županja, Nikola Gržetić, Nikola Kirinčić, Ivan Gršković-Rozić, Anton Kirinčić-Perić iz Klimna i drugi.

Kad je veza prebačena u Jadranovo na otoku Krku formirana su sidrišta — pristaništa kod svjetionika Voščica, Uvali Piškera te Rt Punta Turnac.³²

Bilo je slučajeva da su čamci morali u toku noći više puta prijeći Planinski kanal da bi sakupljenu i primljenu hranu prebacili s otoka na kopno.

Kad je teret prenijet na kopno, slijedilo je prenošenje po slabo prohodnim brdskim stazama kroz kamenjar i uzbrdice. To su radile žene noseći na leđima po 15—20 i više kilograma, a u jednoj je turi znalo biti angaži-

rano 10—15 i više žena. Prenosilo se noću i na neoslobođenom teritoriju i na poluoslobođenom teritoriju, pa je i to otežavalo prolaz i morem i kopnom.³⁴

ZAKLJUČAK

Na transportu kroz Vinodol bilo je angažirano 300 i više žena i muškaraca za prijenos i njegovo osiguravanje. To su bili uglavnom omladinke i muškarci starijih godišta, pa i borci koji su se iz jedinica kao invalidi vratili svojim kućama.

Organizaciju objedinjavanja i kontrolu te veze po zadatku OK za Hrvatsko primorje organizirao je Ivan Šverko, mesar³⁵ iz Triblja, zatim Ljubo Marušić iz Grižana i na kraju je taj posao obavljao ispred Komande mjesta Crikvenica Miha Mužević-Ruzarin iz Blaškovići.

Kanal veza što je išao preko Vinodola razvijao se u skladu s potrebama NOB-a. Najprije imamo krajem 1941. godine povremenu vezu u samom Vinodolu — Planinski dio sa selima koja njemu gravitiraju, zatim se obuhvaća kotlina, pa obalni pojas i na kraju već u srpnju 1942. godine postoji stalna veza s otokom Krkom i Gorskim kotarom. U drugoj polovici 1943. godine uspostavlja se veza s otokom Olibom, Dugim otokom i Visom, kada tamo dolazi Vrhovni štab NOV i POJ.

U tom kanalu veza u prvo vrijeme se povezuje: Krk—Dramalj—Stranče—Pećca—Kalac, zatim se veći dio prebacuje na pravac: Krk—Jadranovo—Podsopalj Drivenički—Bašunje, pa se tu oba pravca spajaju u Kalcu, odakle idu dalje prema Gorskom kotaru.³⁶

Na tim vezama—kanalu za prijenos i osiguranje koristi se nekoliko načina:

Naše žene nose na leđima, prenosi se na mulama, prevozi konjskim zapregama, kamionima, čamcima i brodovima;

Osiguranje obavljaju svi građani, pri čemu se koriste akustični, kurirski i svjetlosni signali;

Akustični signali su fućkanje (u planini) i pljekanje rukama na moru (Klimno).

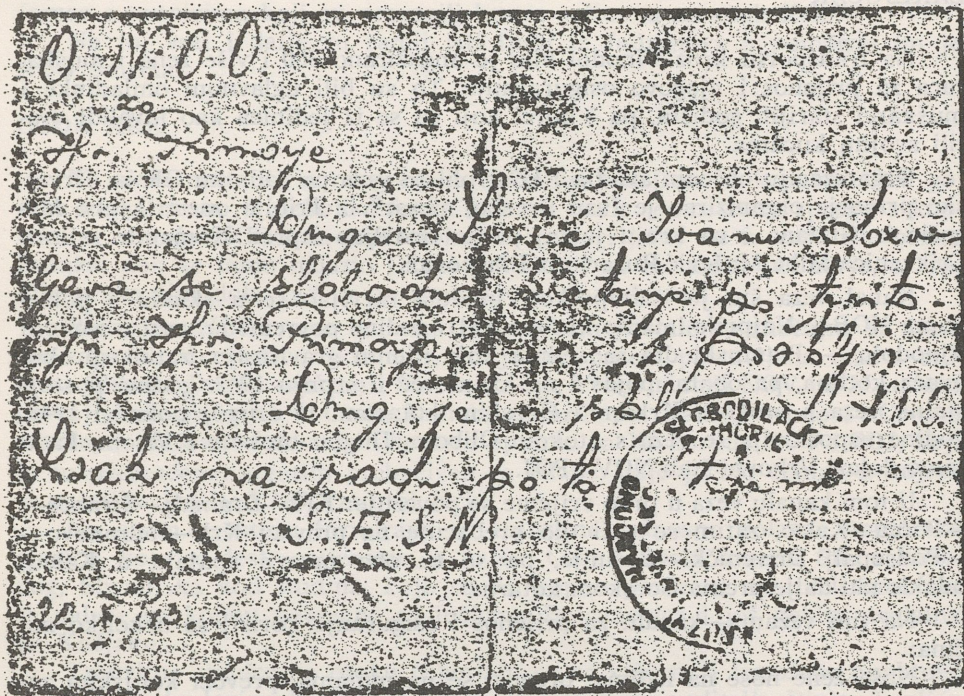
Kurirske veze obavljaju se osobnim kontaktima i ostavljanjem pisama, štampe i letaka kao i njihovo preuzimanje na javkama.

Svjelosni signali uspostavljaju se paljenjem vatre na određenim mjestima na otoku Krku i kopnu, koje prate određeni ljudi kao što su Josip Grbčić-Reljac u Kloštru, Mira Bobeniček na vrhu Kobilara i mnogi drugi na raznim punktovima.³⁷

Tim vezama je prošlo mnogo osoba iz rukovodećeg kadra, čija imena danas ne znamo, jer su prolazili pod raznim imenima, ali znamo da su se njime obilno koristili naši poznati društveno-politički radnici kao što su: Ivica-Slavko Blašković i Ljubo Marušić iz Grižana, Ivan Barbalić-Ivić s otoka Krka, Vlatka Babić iz Sušaka, Nada Brnčić iz Zagreba, Ivan Ban iz Mrkoplja, te članovi Okružnog komiteta KPJ, ONOO, SKOJ-a za Hrvatsko primorje: Zvonko Petrinović, Josip Car, Ivica Baretić, Ivan Milošević, Silvije Juretić, Ljubo Mateljan, Ljubica Krajnović, Nada Krmpotić, Oren Ružić i mnogi oficiri i rukovodioci JNA.

Sve osobe koje su prolazile ovim kanalom-vezom bile su opskrbljene odgovarajućim propusnicama naših civilnih vlasti, a ovjeravala ih je nadležna komanda mjesta, koja je istodobno osiguravala njihov prijelaz preko tog teritorija.³⁸

Objava Okružnog NOO-a za Hrvatskog primorje Ivanu Seršiću za slobodno kretanje na vezi Kalac—otok Krk 1. i 2. strana

Ovdje treba posebno napomenuti da je ovom vezom išla i saveznička pomoć te pomoć naših sunarodnjaka koji su u to vrijeme bili u Americi, Kanadi i drugim prekomorskim zemljama. Naši ljudi su se u tim zemljama udružili u odgovarajuće organizacije za pružanje pomoći našem narodno-oslobodilačkom pokretu.

Tom vezom išla je većim dijelom hrana i oprema koju su naši ljudi na otocima i u Vinodolu nabavili u žitородnim krajevima i kupili od neprijateljskih vojnika.

Na prostoru kuda prolazi ovaj kanal-veza u potpunosti je provedena parola »Svi na front — Sve za front«, tako da svi muškarci sposobni odlaze u borbu, tj. u jedinice NOV što vode borbu u Gorskom kotaru, Lici i ostalim krajevima naše zemlje, a preostali živalj je najposrednije radio za front, smještao i prihvaćao borce i ranjenike, nabavljao hranu i dijelio je sa svojim borcima, čuvao i branio kurire, prevozio i prenosio hranu, opremu i poštu, izviđao i obavještavao itd.

U izvršavanju tih zadataka naši ljudi u svom patriotizmu i moralnim kvalitetama često su nadmašili sami sebe, pokazali veliku hrabrost, junaštvo i heroizam u obavljanju zadataka koje je pred njih postavljala Komunistička partija Jugoslavije kao pokretač, organizator i rukovodilac NOB.

BILJEŠKE

¹ Javka je mjesto gdje se ostavljaju i preuzimaju poruke uz predočenje znakov za raspoznavanje.

² Punkt-veze u našim uvjetima je mjesto gdje se sabire hrana, pisma i paketi, obavlja njihova primopredaja, a odatle se i šalju na određena odredišta-adrese.

³ Kanal-veza objedinjuje više lančano postavljenih punktova i sabirališta, što se međusobno dopunjuju i čine homogenu cjelinu.

⁴ Zbornik, tom V, knjiga 3 strana 302, Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora«, Epoha 1963, str. 159, Andrija Tus: »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu« Zagreb, 1971, str. 180, Juraj Pelić: »Vinodolski zbornik I/77 str. 368, Drago Gašparović zapis (kod autora).

⁵ Kuzma Juretić-Kuzmić i Drago Barac, zapis (kod autora).

⁶ Drago Gašparović, Ana Mužević-Ratin, Milivoj Franić, zapis (kod autora).

⁷ Isto kao i 6.

⁸ Milivoj Franić i Zdravko Limpic, zapis (kod autora).

⁹ Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora« Epoha 1963, str. 579, Davorin Ježić, »Vinodolski zbornik« I/77, str. 292, Ana Mužević-Ratin, Zvonko Košćić Maksimov i Milivoj Franić, zapis (kod autora).

¹⁰ Isto kao i 9.

¹¹ Mica Miklič-Krpan Jurina, pismena izjava (kod autora).

¹² Milivoj Franić, zapis (kod autora).

¹³ Milivoj Franić i Ivan Klarić-Bićac, zapis (kod autora).

¹⁴ Ivan Gašparović-Pijov, pismena izjava (kod autora), Danica Brnčić i Milivoj Franić, zapis (kod autora).

¹⁵ Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora«, Epoha 1963, str. 152, Juraj Pelić, »Vinodolski zbornik« I/77, str. 369, Ivan Citković i Vilma Barbarić-Miklič, zapis (kod autora).

¹⁶ Davorin Ježić, »Vinodolski zbornik« I/77, str. 291, Kuzma Juretić-Kuzmić, zapis (kod autora).

¹⁷ Kuzma Juretić-Kuzmić, zapis (kod autora).

¹⁸ Zvonko Košćić Maksimov, Ivan Klarić-Bićac i Vlado Pavlić Nević, zapis (kod autora).

¹⁹ Izvještaj Kotarskog komiteta za Crikvenicu i Kraljevicu, Original u CK Hrvatske, sa sastanka održanog 19. prosinca 1942. godine.

²⁰ Zvonko Košćić Maksimov, Ivan Klarić-Bićac i Tomo Domijan Grgičin zapis (kod autora).

²¹ Zvonko Košćić Maksimov i Tomo Domijan Grgičin, zapis (kod autora).

²² Darinka Ropac-Vidović, zapis (kod autora).

²³ Isto kao 18.

²⁴ Rafe Brožićević i Zvonko Petrinović »Vinodolski zbornik« I/77, str. 194, Davorin Ježić, »Vinodolski zbornik« I/77, str. 253.

²⁵ Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora«, Epoha 1963, str. 489, Ljubo Karabajić, »Krčić zbornik«, str. 93.

²⁶ Isto

²⁷ Isto.

²⁸ Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora«, Epoha 1963, str. 583.

²⁹ Ivan Grbčić-Inžinjerić, zapis (kod autora).

- ³⁰ Isto kao i 25.
- ³¹ Mihael Sobolevski: Divizijske novine 13. primorsko-goranske udarne divizije, Rijeka, broj 114, od 27. X 1944. »Likvidacija garnizona Punat« i Ivan Grbčić Inžinjerić, zapis (kod autora).
- ³² Isto kao i 25.
- ³³ Isto kao i 25.
- ³⁴ Juraj Pelić, »Vinodolski zbornik« I/77, str. 370.
- ³⁵ Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, sveska XIX Rijeka 1974, str. 87.
- ³⁶ Zvonko Košćić Maksimov, Ivan Grbčić Inžinjerić, Kuzma Juretić Kuzmić i Ana Mužević Ratin, zapis (kod autora).
- ³⁷ Ivan Grbčić Inžinjerić i Mira Boneniček, zapis (kod autora).
- ³⁸ Ivan Seršić-Dalmatinac, »Baščansko područje u NOB«, Krk 1982. str. 286.